

**ARHAISME DE ORIGINE SLAVONĂ ÎN STRUCTURA
LOCUȚIUNILOR ȘI EXPRESIILOR**

TRINCA Lilia, dr.,lect. sup.
(Universitatea de Stat "Alecă Russo", Bălți)

Influența slavă constituie un proces istoric de lungă durată, cu manifestări și consecințe de ordin etnic, cultural, administrativ și lingual. Contactele etnice și bilingvismul slavo-roman (care e activ pînă în sec. al XII-lea – al XIII-lea), reorganizarea bisericii și adoptarea liturghiei slave, aplicarea modelelor slave în organizarea feudală românească (voievodatele și cnezatele) a furnizat românei numeroase elemente de inventar glotic, la

fel de expresive și de vii ca și cele care se trag din latină¹⁷. Așadar, „în materie de vocabular, această influență, consideră Al. Graur, e covârșitoare” [2, p. 26]. Pătrunderea elementelor slave în limba română a durat timp de mai multe secole și din acest motiv a fost atât de intensă și de variată¹⁸. Multitudinea împrumuturilor vechi slave în limba română, în funcție de felul cum au pătruns acestea în limbă, poate fi clasificată în felul următor: 1) împrumuturi pătrunse pe cale scrisă, cultă, cărturărească: aceste împrumuturi au fost realizate din limba slavonă, care a fost întrebuințată la noi, pe parcursul mai multor secole, ca limbă a administrației, a diplomației și mai ales a cultului religios (începînd cu sec. al XI-lea) [3, p. 42]; 2) împrumuturi pătrunse pe cale populară și orală (drept consecință a conviețuirii românilor cu slavii, începînd cu sec. al VI-lea.

Majoritatea unităților lexicale slave, mai ales dintre cele pătrunse pe cale orală, obținute prin atingere nemijlocită, s-au răspîndit și au pătruns în adîncime, căpătînd o poziție certă în limbă: ele au dat naștere la o serie de derivate pe teren românesc. O parte însă din aceste cuvinte, cu preponderență cele cu caracter livresc, n-au prins viață și n-au prosperat în limba noastră. Cu timpul, ele și-au redus sfera de circulație și s-au depus în rezerva pasivă. Unele din ele însă n-au dispărut irevocabil, ci persistă și azi în uz. Vorbitorii le folosesc atunci cînd recurg doar la combinații fixate, și nu la grupări libere de cuvinte (create în momentul comunicării), ele nefiind compatibile cu întrebuințarea acestor unități lexicale ca entități independente. În așa fel, unitățile frazeologice românești „conservă” în structura lor o serie de slavonisme¹⁹. Multe din ele fac parte din

---

¹⁷O. Densusianu menționează chiar că „ne-am face vinovați de o falsificare a istoriei”, dacă n-am recunoaște că slavii au exercitat asupra noastră cea mai masivă și mai îndelungată, influență, care, în plan lingval, indiscutabil, a conferit românei o anume individualitate în raport cu celelalte idiomuri neolatine (care, de asemenea, conțin numeroase elemente nelatinești de origini diverse) [1, p. 161].

¹⁸ Vom sublinia că numeroasele unități lexicale slave aparțin la șase straturi etimologice distincte: *protoslav*, *slav bulgar*, *sîrbo-croat*, *ucrainean*, *rus* și *polon*. În plan cantitativ, funcțional și sub alte raporturi, seriile acestea de împrumuturi diferă mult între ele.

¹⁹A nu se confunda termenii *limba slavonă* și *limba veche slavă*. Slavona este numai limba textelor canonice din sec. al IX-lea. Cuvintele slavone au intrat în română pe cale cărturărească, iar cele vechi slave – pe cale populară.

terminologia ecleziastică²⁰: *a da canon* cuiva (< *kononŭ* „dogmă bisericească”) „a pedepsi pe cineva”²¹; *a trage canonul* „a-și ispăși pedeapsa”²²; *cu mare caznă* (< *kaznŭ* „supliciu”) „cu chiu (și vai)”²³; *a da greș* (< *grěșiti* „greșeală”) „a nu izbuti într-o acțiune”²⁴; *a face pe mironosița* (< *mironosica* „femeie cucernică”) „a face pe nevinovatul”; *a-și da otputul* (< *otŭpustŭ* „formulă sacramentală de binecuvântare”) „a muri”; *a pune (a rîndui, a face) pravilă* (< *pravilo* „normă prescrisă de biserică”) „a da o dispoziție”²⁵; *a vorbi pre podobie* (< *podobije* „melodie după care se întonează unele cîntări bisericești”) „a vorbi distins”; *cu (pre)podobie* „în mod corespunzător”; *a face prăznuire* (< *prazdnovati* „celebrare a unui eveniment religios”) „a sărbători”; *a-i zice (a-i arunca)* cuiva *prihană* (< *prihana* „păcat”) „a acuza pe cineva”; *a-și spăși păcatele* (< *sŭpasiti* „a se pocăi”) „a se pocăi”; *a da (a fi) de șugubină* (< *dușegubina* „păcat grav”) „a da (a se face) de rușine (de ocară)”²⁶ etc.

În cadrul unităților frazeologice românești s-au menținut o serie de noțiuni de origine slavonă referitoare la organizarea feudală, precum și o terminologie administrativă, ce a pătruns în română după sec. al VIII-lea. Iată cîteva care “s-au sedimentat” în structura frazeologismelor: *de obște* (< *obištije* „colectivitate”) „comun, general”²⁷; *a pune opreliște* (< *oprěti*

---

²⁰Menționăm că româna a împrumutat din slavonă mai multe cuvinte care se referă la cultul creștin, deși, înainte de a veni în contact cu slavii, cunoscuseră creștinismul în forma latină. După cum atestă istoria și studiul limbii, românii depindeau sub aspect religios de Roma. Doar majoritatea unităților lexicale românești vechi referitoare la creștinism și, în special, cele care exprimau noțiunile elementare ale religiei creștine, sînt de origine latină (cf. *biserică, creștin, înger, botezare, Dumnezeu, scriptură* etc.).

²¹*Dă-mi un canon cum îți place și eu să mă pocăiesc* (A. Pann).

²²*Feciorul de împărat a înghețat pe loc, iar moșneagul l-a legat și l-a mînat și pe dînsul colo la o curte, să tragă canonul și să-și ispășească greșeala* (Basmе).

²³*Cu mare caznă gvardiștii izbutiseră să o ridice* (M. I. Caragiale).

²⁴*Era un plan minunat, care nu putea în nici un caz da greș* (M. I. Caragiale).

²⁵*Și a pus părintele pravilă și a zis că în toată simbăta să se procitească băieții și fetele* (I. Creangă). *Eu, dacă aș fi domn într-o țară, aș face o pravilă după care numai oamenii cei frumoși ar avea drept să se căsătorească cu femei frumoase* (V. Alecsandri).

²⁶*Ce să am? Răspunse băiatul, iaca am dat de șugubină* (P. Ispirescu).

²⁷*Că pe morții lor de obște, cînd îi vor duce la gropi, / Tot peste gard iar să-i scoată, dar să nu-i ducă cu popi* (A. Pann).

„interdicție”) „a pune piedici”; **a orîndui de moarte** pe cineva (< *urenditi* „a ridica la o demnitate”) „a condamna la moarte pe cineva”; **a purta (a-și primi) osîndă** (< *osonditi* „condamnare”) „a fi pedepsit”²⁸; **la (în) osîndire** (< *osonditi* „condamnare”) „chinuit”; **a se băga pîndar la cimitir** (< *pondarî* „paznic al terenurilor cultivate ale statului”) „a face un lucru inutil”; **a pune pe cineva la popreală** (< *poprėti* „poruncă sau măsură prin care se interzice ceva”)²⁹; **a da sol** (< *solū* „persoană trimisă (oficial) undeva cu o misiune”) „a comunica”; **a-și da solia** („misiune încredințată unui sol”) „a expune obiectul misiunii de sol”; **a i se împlini (a-i veni) sorocul** (< *sūrokū* „termen fixat pentru săvîrșirea unei acțiuni”) „a muri”³⁰; **a da (a face, a băga) jalbă**³¹ (< *žaliba* „plîngere”); **a se duce cu pîră** (< *p(ĩ)rėti* „plîngere”) „a reclama”³² etc.

În structura frazeologismelor s-au păstrat și o serie de slavonisme referitoare la cultură, scriere, denumiri de litere chirilice etc.: **a nu ști (două) buche (buchi)**³³; **a pune la buche** pe cineva „a-l învăța carte pe cineva”³⁴; **a fi la azbuche** (< *azū, buky* „termen folosit pentru a denumi alfabetul chirilic”) „a fi la începutul învățaturii”; **ia așa de bucheasve** (< *buky, azū, vea* „nume de litere chirilice”)³⁵ „de mîntuială” (cf. [4, p.179]); **a trece de bucheludeazla și bucherițazdra** „a nu mai fi începător la învățatură”³⁶; **a cunoaște (a ști) slovele** (< *slovo* „alfabet”) „a fi instruit”³⁷;

---

²⁸*Da ce samă de om ești și de ce porți așa de mare osîndă? (Povești populare moldovenești). Chiar dacă aș fi eu, mi-oi primi osînda de la cine se cuvine (M. Sadoveanu).*

²⁹*Începură să intre la grijă și să se crează puși la popreală, fără să știe pentru ce (Basme populare).*

³⁰*Pîn-o veni vremea sorocului meu / Să ghicesc inelul, bun e Dumnezeu (A. Pann).*

³¹*Ia-i huzmetul din mînă și vei vedea cum va veni țara întregă cu jelbi împotriva lui (N. Filimon). După ce deci au dat jaloba lor la obșteasca adunare sau dacă vrei la boierii veliți ai țării (C. Negruzzi).*

³²*Se duce vîtaful cu ură și pîră (Povești populare moldovenești).*

³³*Prietenul nostru cade la toate valțurile și nu știe să descurce două buchi la judecătorie (V. Alecsandri).*

³⁴*El mă puse întii la buchi (C. Negruzzi).*

³⁵*Aceste nume de litere chirilice s-au păstrat în apelative și în alte cuvinte din lexicul românesc actual: bucoavnă, azbucoavnă, bucvar, buchisi, bucher, bucheresc ș.a.*

³⁶*Că, dă, e păcat să rămii fără leac de învățatură, zicea părintele; doar ai trecut de bucheludeazla și bucherițazdra (I. Creangă).*

³⁷*Știi și oleacă de slovă veche, ș-am cetit odată Alexandria (M. Sadoveanu).*

a-și face capul (din cap) ceaslov (< *časoslovŭ* „abecedar”) „a învăța prea mult”³⁸; *a vorbi în tîlcuri* (< *tlŭkŭ* „înțeles”) „a vorbi figurat, alegoric”³⁹ etc.

După cum lesne se poate observa, sfera semantică a slavonismelor pătrunse în limba română nu a fost foarte largă. Expresiile în structura cărora s-au menținut “încrustate” asemenea “relicve glotice” ne servesc drept mărturie a evoluției limbii, precum și o dovadă peremptorie că orice unitate linguală face parte nu numai dintr-o structură proprie unei anumite epoci de dezvoltare a limbii, ci și dintr-o structură construită în timp, reprezentînd o proiecție a diacroniei în sincronie. Bineînțeles, unele expresii, datorită formelor arhaizante, nu rezistă în timp și completează deci rezerva pasivă a vocabularului, iar noi le gustăm ca pe niște curiozități sau capricii ale celor ce le-au consemnat (cf. *a pune pe cineva la popreală*, *a trece de bucheludeazla* și *bucherîțazdra*, *a vorbi pre podobie* etc.). Majoritatea expresiilor însă s-au integrat organic în țesătura limbii române contemporane, contribuind la reliefaarea nenumăratelor potențe expresive ale limbii, valorificîndu-i posibilitățile ei conotative. Limba literară actuală însă, caracterizată prin rigiditate și refractară pătrunderii elementelor perimate în sistemul său, admite, cît n-ar părea de paradoxal, prezența unor asemenea fenomene linguale particulare, pertinent diferențiatoare din perspectiva uzului actual. Arhaismele mimează și reflectă indirect procesul de cizelare pe care l-a suferit limba și le oferă frazeologismelor un parfum expresiv, similar cu al pietrelor îndelung șlefuite de vremuri.

Резюме

Процесс проникновения старославянской лексики в румынский язык охватывал значительный период времени, поэтому определенное количество старославянизмов книжного характера не было усвоено румынским языком в качестве самостоятельных лексем, но следы старославянского влияния прослеживаются во фразеологизмах, где старославянизмы выступают как их компоненты.

Referințe bibliografice

- 1) Densusianu, O. *Istoria limbii române*. Vol. I, *Originile*. București: Ed. Științifică, 1961.

---

³⁸*Vorbesc puțin și ascult mult, adică îmi fac capul ceaslov de havadișuri* (N. Filimon).

³⁹*Dascălul Simeon Foșă din Țuțuieni, numai pentru că vorbește mai în tîlcuri decît alții și sfîrcîiește toată ziua la tabac* (I. Creangă).

- 2) Graur, Al. *Evoluția limbii române. Privire sintetică*. București: Ed. Științifică, 1981.
- 3) *Sinteze de limba română* (coord. Th. Hristea). București: Ed. Albatros, 1984.
- 4) Bogrea, V. *Pagini istorico-filologice*. Cluj: Ed. Dacia, 1971.
